

Ondřej Haváč

180640

2.12.2011

Vídeňští Češi po 40 letech

Anotace:

Vídeňští Češi představují specifickou minoritu v dějinách hlavního města Rakouska - Vídně, která se především v 19. století významnou měrou na jejím utváření. Dnes žijí ve Vídni jak potomci Čechů, kteří do hlavního města přišli za prací již před více než 100 lety, tak i uprchlíci před komunistickým režimem a řada nově příchozích po otevření hranic v roce 1989. Tato práce se zaměřuje především na masivní uprchlickou vlnu, která následovala po násilném ukončení Pražského jara v roce 1968. Na základě rozhovorů s účastníky této uprchlické vlny bude popsán integrační proces, kterým si uprchlíci po příchodu do nové vlasti museli projít. Tento integrační proces se s odstupem 40 let jeví jako velmi úspěšný a sami vídeňští Češi se označují za dobře integrované v rakouské majoritní společnosti. Další rovinou práce je snaha zachytit změnu národní identity u těchto jedinců, pokud k ní došlo. Poslední část práce se věnuje soudobé teorii transnacionalismu a poukazuje na její omezenou platnost v případě české menšiny ve Vídni před rokem 1989.

Klíčová slova:

vídeňští Češi, integrace, národní identita, Pražské jaro, emigrace, transnacionalismus

Popis projektu:

Česká menšina ve Vídni představuje podle rakouského zákona národnostní menšinu (na základě zákona o národnostních menšinách z roku 1976 [tzv. *Volksgruppengesetz*], který definoval etnickou menšinu jako menšinu „národnostní tzv. *Volksgruppe*). Česká minorita vznikla ve Vídni vlivem masové migrace z Českých zemí již v 19. století a ještě dnes ve Vídni žijí potomci této imigrační vlny, kteří se vědomě hlásí ke svému českému původu. Od 2. poloviny 20. století byla navíc rozšířena o uprchlíky z komunistického Československa, kteří do Rakouska a Vídně přišli v několika velkých uprchlických vlnách (největší uprchlickou vlnu tvořili lidé, kteří opustili Československo po sovětské intervenci v srpnu 1968). Česká menšina se v průběhu let dokonale přizpůsobila novému prostředí a její

integraci do majoritní společnosti zejména po 2. světové válce můžeme označit za bezproblémovou. Na příkladě vídeňských Čechů můžeme pozorovat, jak probíhal úspěšný integrační proces a na základě jakých podmínek k němu došlo. Na jedné straně vysoká motivace a snaha nově příchozích se do rakouské společnosti co nejdříve zapojit, na druhé straně vstřícné a vřelé přijetí většinové společnosti, pomoc vládních i nevládních organizací, stejně jako jednotlivců a poskytnutí možností k seberealizaci (poskytnutí azylu, snadný zisk občanství, možnost uplatnění se na pracovním trhu). Uprchlíci tak často dosáhli vysoké životní úrovně a řada z nich dosáhla velkého uznání ve svém oboru. Příklad vídeňských Čechů nám tak ukazuje, že úspěšná integrace jedné skupiny obyvatelstva do cizího prostředí je možná a vede nejen k podpoře a začlenění přijímané skupiny, ale zároveň i k obohacení společnosti většinové. Jistě k celkové situaci a úspěšné integraci české menšiny přispěla řada specifických prvků (sovětská intervence, kulturní (a rasová) blízkost české a rakouské společnosti ap.), ale především na úrovni státní politiky můžeme vidět řadu pozitivních nařízení, které by s úspěchem mohly být uplatněny i v procesu integrace jiných etnických či národnostním menšin (azylová politika, zisk občanství ap.). Druhou rovinou této práce tvoří „pátrání“ po národní identitě této části české menšiny. Na základě výpovědí narátorů bude provedena analýza dat s cílem zjistit nakolik se národní identita mění v procesu integrace do nového prostředí, a kterými faktory je tento proces ovlivněn. Poslední rovina práce se zabývá soudobou teorií transnacionalismu právě na příkladě vídeňských Čechů a snaží se zjistit, jestli a do jaké míry je tato teorie v případě uprchlíků z ČSSR uplatnitelná.

Cíl projektu:

Celý výzkum je veden ve zmíněných třech rovinách, k nimž se váží rozdílné cíle. Protože výzkum je založen na analýze vyprávění uprchlíků z konce 60. a druhé poloviny 70. let, nejde v něm o rozbor objektivních pramenů, ale o to, jak se integrační proces jevil samotným účastníkům tohoto procesu a jaký měl význam na formování jejich národní identity .

1. Popsat výše zmíněný integrační proces, kterým tito lidé prošli a poukázat na aspekty, které vedly k úspěšnému začlenění do většinové společnosti.
2. Prozkoumat otázku národní identity těchto uprchlíků po 30-40 letech života ve Vídni a poukázat na její formování v průběhu socializace a vliv, který sebou nese i v pozdějších letech.
3. Zmapovat situaci uprchlíků z perspektivy soudobé teorie transnacionalismu a ověřit její platnost i v případě české menšiny ve Vídni.

Hypotéza:

Otázky a především získané odpovědi týkající se integračního procesu a národní identity nakonec vedly k vytvoření hypotéz, které z části vycházely z poskytnutých rozhovorů a z části z prostudované literatury. Stejně jako výzkumné otázky, i stanovené hypotézy se dotýkají témat národní identity, integrace a transnacionalismu.

1. Národní identita je dána především procesem sekundární socializace, kterým jedinec prochází ve svém mládí (od 3 let), jak ve své rodině, tak ve škole a v okruhu významných druhých.
2. Transnacionalismus se u této skupiny, tak jak je dnes definován, rozvinul skutečně až po roce 1989.
3. Kdyby nedošlo k pádu Železné opony v roce 1989, vazby uprchlíků na Československo by byly minimální a česká menšina by se téměř kompletně asimilovala.

Použitá metoda

Pro sběr dat byly použity metody kvalitativního výzkumu, jehož „cílem je hledání motivů jednání a výzkumu věcí, událostí nebo dějů. Tento typ výzkumů ... se používá zejména pro pochopení motivů jednotlivých migrantů a jejich strategií pro začlenění do většinové společnosti.“¹ Kontakt a oslovování jednotlivých narátorů byl proveden metodou tzv: *sněhové koule* (snowball sampling), kdy „rekrutace respondentů probíhá nabalováním kontaktů a každý oslovený respondent odkazuje na dalšího potencionálního informátora.“² Díky finanční a časové omezenosti (terénní výzkum probíhal ve Vídni od 1.9. do 1.10.2011) a především díky cílům projektu byla zvolena metoda semistrukturovaných interview, kdy byla kladena série otázek. Byla zde snaha pokládat otázky tak (jak stojí v odborné literatuře), aby narátora „udržely u daného tématu a získaly od něj maximum relevantních informací.“³ Otázek bylo celkově 11 a zabývaly se tématy vztahujícími se především k odchodu do Rakouska, integračnímu procesu a situací po roce 1989.

---

1 Leontiyeva, Y. - Vojtková, M. *Metodologická východiska výzkumu mezinárodní migrace: kvalita v. kvantita?* In: Haišman, T. *Prínos a potenciál vědeckého výzkumu v oblasti migrace*. Ministerstvo vnitra ČR: Praha 2010. str. 101.

2 Ibid. str.100.

3 Vaněk, M. *Orální historie. Metodické a technické postupy*. UP 2003, str. 17.

Rozvržení práce:

1. Úvod
2. Metodologie
  - 2.1. Cíl a předmět výzkumu
  - 2.2. Výzkumná otázka
  - 2.3. Hypotéza
  - 2.4. Použitá metoda a strategie sběru dat (rozhovory a dotazník)
  - 2.5. Narátoři
3. Teoretická část
  - 3.1. Integrace
  - 3.2. Asimilace
  - 3.3. Emigranti a uprchlíci
  - 3.4. Národnostní menšina
  - 3.5. Národní identita
  - 3.6. Transnacionalismus
4. Uprchlíci roku 1968
  - 4.1. Pražského jaro a sovětská okupace
  - 4.2. Push faktors
  - 4.3. Pull faktors
  - 4.4. Rakousko v roce 1968
  - 4.5. Sociální složení uprchlíků
  - 4.6. Nově příchozí a „starousedlíci“
5. Analýza dat
  - 5.1. Podle klíče
  - 5.2. Začlenění do společnosti (jazyk, socioekonomický status, smíšená manželství, prostorové rozmístění)
  - 5.3. Transnacionalismus před rokem 1989 a po něm
  - 5.4. Socializace a národní identita
6. Závěr
7. Resumé
8. Použitá literatura
9. Přílohy
  - 9.1. Obrazová příloha
  - 9.2. Přepis rozhovorů
  - 9.3. Dotazník

Bibliografie

- 1) Alcoff, L. (eds.) *Identities. Race, Class, Gender and Nationality*. Blackwell Publishing: Oxford 2003.
- 2) Basler, H (ed.) *Videňští Češi 1945 - 2005. K dějinám národnostní menšiny*. Wien - Praha 2006.
- 3) Brandeis, M. *Přišli jsme odjinud*. KLP: Praha 2003
- 4) Bradley, H. *Fractured Identities. Changing Patterns of Inequality*. Polity Press:

- Oxford 2003.
- 5) Brousek, K. *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert.* Wien 1980.
  - 6) Castells, M. *The Power of Identity.* Blackwell Publishing: Oxford 1997.
  - 7) Gabal, I. *Etnické menšiny ve střední Evropě.* Praha 1999.
  - 8) Geist, B. *Sociologický slovník.* Viktoria Publishing, a.s. Praha 1992.
  - 9) Goodwill-Gill, G. *The refugee in international law,* New York: Oxford University Press, 2007.
  - 10) Haváč, O. *Imigranti z let 1956 a 1968 v Nizozemí. Komparace maďarské a československé imigrační vlny.* Oborová práce 2009.
  - 11) Heumos, P. (ed.) *Heimat und Exil. Emigration und Rückwanderung, Vertreibung und Integration in der Geschichte der Tschechoslowakei.* München 2001.
  - 12) Holý, L. *The little Czech and the great czech nation. National identity and the post communist social transformation.* Cambridge University Press 1996.
  - 13) Hroch, M. *V národním zájmu.* NLN - Nakladatelství Lidové noviny: Praha 1999.
  - 14) Hroch, M. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů.* SLON: Praha 2009.
  - 15) Jandourek, J. *Sociologický slovník.* Portál: Praha 2001.
  - 16) Jawhari, R. *Wegen Überfremdung abgelehnt: Ausländerintegration und symbolische Politik* Wilhelm Braumüller: Wien 2000.
  - 17) Kusin, V. *From Dubcek to Charter 77: A study of 'normalization 'in Czechoslovakia 1968 – 1978,* Edinburgh: Q Press Ltd 1978.
  - 18) Leontiyeva, Y. - Vojtková, M. *Metodologická východiska výzkumu mezinárodní migrace: kvalita v. kvantita?* In: Haišman, T. *Přínos a potenciál vědeckého výzkumu v oblasti migrace.* Ministerstvo vnitra ČR: Praha 2010.
  - 19) Mayer, V. *Integrační procesy na příkladě etnických menšin ve Vídni.* in.: *Český lid,* roč. 88, č.2 Etnologický ústav AV ČR: 2001. Str. 123 - 164.
  - 20) Mayer, V. *Češi ve Vídni. Situace po roce 1945.* in.: Brouček, S.(ed.) *Češi v cizině 9.* Etnologický ústav AV ČR: 1996. str. 114 - 121.
  - 21) Otáhal, M. - Vaněk, M. *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění.* NLN: Praha 1999.
  - 22) Parekh, B. *A New Politics of Identity: Political Principles for an Interdependent World.* Palgrave MacMillan: Hampshire 2008.
  - 23) Payrleitner, A. *Rakušané a Češi. Svárlivé příbuzenství.* Barrister & Principal: Vídeň 2003.
  - 24) Szaló, C. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich.* CDK Brno 2007.
  - 25) Urbanek, M. *Tschechische Flucht - und Arbeitsmigranten in Österreich.* Wien 2009.
  - 26) Valeš, V. *Die Wiener Tschechen einst und jetzt.* Scriptorium: praha 2004.
  - 27) Vaněk, M. *Orální historie. Metodické a technické postupy.* UP 2003.
  - 28) Vertovec, S. *Transnationalism.* Routledge: Oxon 2009.

Brno, 8.11.2010

Motivační dopis

Záříjový výzkumný pobyt na Vídeňské univerzitě v rámci programu „Freemovers“

Vážená komise,

Jmenuji se Ondřej Haváč a jsem studentem FF MU navazujícího magisterského programu: historie a magisterského programu: učitelství historie pro střední školy. Obracím se na Vás s žádostí o přidělení stipendia na plánovaný výzkumný pobyt na Vídeňské univerzitě (Institut für Zeitgeschichte der Universität Wien), který bych rád uskutečnil od září do října 2011.

Výzkum by posloužil jako pramenný podklad mé chystané diplomové práce, která se pokusí zmapovat situaci Čechů a Slováků, kteří emigrovali z Československa po 21.srpnu 1968. Hlavní výzkumnou otázkou bude pátrání po jejich identitě; jinými slovy, jak probíhala jejich integrace do rakouské společnosti. Rád bych onen měsíc ve Vídni využil k prostudování literatury a pramenů k danému tématu v národní knihovně a archivu ([Österreichische Nationalbibliothek](#), Österreichisches Staatsarchiv) a pokusil se uskutečnit řadu rozhovorů s Čechy a Slováky žijícími ve Vídni, kteří mají s rokem 1968 osobní zkušenosti. Navíc během krátké korespondence mi přislíbil svoji účast a podporu vedoucí institutu pro soudobé dějiny (Instituts für Zeitgeschichte der Universität Wien) Dr. Oliver Rathkolb, jehož nabídnuté pomoci si nesmírně vážím.

Podobný výzkum jsem již uskutečnil během svého studijního pobytu v nizozemském Groningenu, jehož výsledky byly následně použity pro moji bakalářskou oborovou práci (*Imigranti z let 1956 a 1968 v Nizozemí: komparace maďarské a československé imigrační vlny*). Víím, že absolvování programu ERASMUS je spíše znevýhodňujícím faktorem, nicméně na zkušenostech, které jsem na Univerzitě v Groningenu získal, mohu nyní stavět. Ať již se jedná o postup při výzkumu nebo jazykové znalosti.

Pokud bude výzkum úspěšný, rád bych získané informace a kontakty dále využil během svého doktorského studia na Masarykově univerzitě. Stipendium programu „freemovers“ by tak bylo oním pomyslným odrazovým můstkem, protože mi pomůže uhradit alespoň část nákladů. Bez něj se obávám, že díky své finanční situaci bych výzkum nemohl provést.

S pozdravem,

Bc. Ondřej Haváč
Sloup 195
Sloup 679 13
ondrej.havac@hotmail.com
Tel. + 420 777 826 765